

EVALUACIJA UTJECAJA PRIMJENE EKSPRESIVNOG PRIPOVIJEDANJA TERAPEUTSKE PRIČE NA SOCIJALNU PAŽNJU UČENIKA S POREMEĆAJIMA IZ SPEKTRA AUTIZMA

SANJA SKOČIĆ MIHIĆ

Učiteljski fakultet u Rijeci
sskocicmihic@gmail.com

IVANKA PEJIC

Centar za autizam Rijeka
ivanka.pejic@corp.hr

UDK 616.896-053.5:[028.8:615.85]

DOI: 10.15291/magistra.2956

Stručni rad

Primljeno: 3.10.2019.

Prihvaćeno: 12.2.2020.

SAŽETAK

Rad se bavi evaluacijom primjene metode biblioterapije, inovativne literarne forme terapijske pjesmo-priče, u poticanju socijalne pažnje učenika s poremećajima iz spektra autizma (PSA). Ciljevi su ovoga rada bili: (1) prilagoditi terapijsku priču individualnim potrebama i mogućnostima dva učenika sa PSA; (2) utvrditi razlike u razini socijalne pažnje u dimenziji socijalne orijentacije i združene pažnje učenika s PSA tijekom pripovijedanja terapijske pjesmo-priče u dvije vremenske točke. U istraživanju su sudjelovala dva učenika s PSA (9 i 10 godina) koja pohađaju posebnu ustanovu za odgoj i obrazovanje. Aktivnost pripovijedanja terapijske pjesmo-priče izvodila se višekratno tijekom pet dana u tjednu. U ovoj kvalitativnoj studiji korištena je metoda opservacije pojavnosti ponašanja temeljem video i foto dokumentiranja aktivnosti. Rezultati ukazuju da višekratno pripovijedanje terapijske pjesmo-priče, uz prilagodbu prostornih uvjeta i direktno korištenje konkretna koji reprezentiraju vizualne slike sadržane u tekstu, potiče usmjerenje i održavanje pažnje sukladno individualnim sposobnostima učenika. Usporedbom opserviranih ponašanja učenika u prvoj i finalnoj vremenskoj točki, utvrđen je pozitivan utjecaj primjene ekspresivnog pripovijedanja terapijske pjesmo-priče na razinu socijalne pažnje oba učenika, u dimenziji socijalne orijentacije te u sposobnosti združene pažnje.

KLJUČNE RIJEČI: poremećaji iz spektra autizma, terapijska priča, biblioterapija, kreativno-ekspresivna tehnika, evaluacija, socijalna pažnja

UVOD

Poremećaj iz spektra autizma (PSA) prema najnovijem izdanju Dijagnostičkog i statističkog priručnika za duševne poremećaje (DSM-5, Američka psihijatrijska udruga, 2014) jedinstveni je naziv za različite oblike poremećaja iz spektra autizma koji se dijagnosticira prema dvama kriterijima i trima razinama težine. Prvi kriterij odnosi se na teškoće u socijalnoj komunikaciji, a drugi na ograničene, repetitivne obrasce ponašanja, interesa i aktivnosti. Stupanj težine teškoća opisuje se u odnosu na potrebnu podršku i razlikuju se 3 razine: 1. (ograničena, repetitivna ponašanja) zahtijeva podršku; 2. (socijalna komunikacija) zahtijeva znatnu podršku i 3. (teži stupanj) zahtijeva vrlo značajnu podršku.

Prevalencija PSA raste u posljednjim desetljećima, a recentni podaci Američkog Centra za kontrolu i prevenciju (Centers for Disease Control and Prevention, 2019) navode prisutnost PSA u omjeru 1:59 rođene djece. Slično, Xu, Strathearn, Liu i Bao (2018) govore o stopi pojavnosti od 1-2 %.

Učenici sa PSA koji se školuju u posebnim ustanovama odgoja i obrazovanja u pravilu trebaju značajnu podršku (3. stupanj) radi ograničenja u socijalnoj komunikaciji i prisutnosti visoke razine ograničenih i repetitivnih ponašanja. Svrstavaju se u veoma rizičnu skupinu osjetljivu na primjenu primjerenih obrazovnih strategija i edukacijsko-rehabilitacijskih intervencija. U odgojno-obrazovnom kontekstu i tretmanu planiraju se „primjerene intervencije s ciljem maksimalnoga poticanja razvoja pogođenih funkcija, iskorištavanja potencijala na način da se kontekst i način podučavanja u potpunosti prilagodi djetetovim potrebama“ (Pejić 2009: 11).

U evaluacijskoj studiji Dawsona i suradnika (2004) djeca sa PSA u usporedbi s djecom tipičnog razvoja iskazuju statistički značajno izraženije teškoće socijalne pažnje (eng. „impairments in social attention“) u tri područja: socijalna orijentacija, združena pažnja i usmjerenost na tuđu bol. Socijalna orijentacija i združena pažnja sposobnosti su važne za razvoj i učenje. Socijalna je orijentacija sposobnost spontane orijentacije malog djeteta na „socijalne podražaje koji se prirodno javljaju u njihovom okruženju“ (Dawson, Meltzoff, Osterling, Rinaldi i Brown 1998: 272). Združena je pažnja sposobnost djeteta da uspostavi socijalnu interakciju s odraslom osobom i predmetom ili događajem koja se u tipičnom razvoju pojavljuje između 6. i 12. mjeseca života djeteta (Leekam i Moore 2001 i Bakeman i Adamson 1984; prema Charman 2003). Vještine združene pažnje odnose se na „razumijevanje drugih kao intencijskih bića (Tomasellou 1995;

prema Škrobo, Šimleša i Ivšac Pavliša 2016), odnosno „osoba razumije, nadgleda i usmjerava namjere“ drugih osoba (Škrobo, Šimleša i Ivšac Pavliša 2016). Uključuje dijeljenje, slijeđenje i usmjeravanje pažnje pogledom ili gestom, i predviđanje razumijevanja misli i uvjerenja druge osobe (Vučković 2013). Charman (2003) navodi da združena pažnja ima ključnu ulogu u razvojnoj prognozi i ishodima za djecu s PSA, kao i u planiranju intervencijskih postupaka u radu.

U kvalitativnoj studiji (Barišić, Skočić Mihić i Novak Ramić 2017) mjerena je usmjerenost i sudjelovanje djece s teškoćama u razvoju među kojima i djece sa PSA u čitanju i pripovijedanju priče, te je utvrđeno da ekspresivno pripovijedanje terapijskih priča primjenom Lessac metode značajno povećava razinu usmjerenosti djece s teškoćama u razvoju. Ovo je rijetka studija evaluacije primjene metode biblioterapije u radu s djecom s teškoćama u razvoju i njezini rezultati ukazuju na potencijal terapijskog pripovijedanja kao metode u okviru kreativno-ekspresivnih tehnika. Prema nacionalnom udruženju udruga za kreativno-ekspresivne terapije poetska terapija/biblioterapija je jedna od terapija koja „koristi modalitet umjetnosti kao intervenciju u terapijskim, rehabilitacijskim, društvenim ili obrazovnim okruženjima kako bi poticale i promicale fizičko, kognitivno, emocionalno i društveno blagostanje“ (NCCATA 2019: 1).

Biblioterapija je krovni termin (Bašić 2011) ili kompleksan naziv (Maich i Kean 2004) za različite metode primjene književnog teksta u radu s osobama u cilju postizanja više razine dobrobiti. Pričanje priča postaje metoda biblioterapije kada je usmjereno prema osobi ili grupi s ciljem osobnog razvoja ili nadilaženja izazovnih životnih situacija (npr. Bašić 2011 i Hoagland 1972). Priče su sveprisutne oduvijek, svaka osoba ima iskustvo slušanja priča drugih, iskustvo pričanja priča na različite načine od ciljanog pričanja priče do opisa dnevnih doživljaja i događaja. Pričanje je imanentno ljudskoj prirodi i ljudi pričanjem provjeravaju razumijevanje izrečenog i kontekst, pregovaraju, dogovaraju se i usuglašavaju, ohrabruju i sl. Priče imaju potencijal iscjeljivanja i poučavanja. Sve priče mogu imati terapijski učinak, a terapijskim pričama nazivaju se one koje se pišu za određeno dijete s ciljem regulacije njegovog ponašanja (npr. Perrow 2010; Skočić Mihić, Opašić i Japundžić 2019).

Terapijska priča dio je metode biblioterapije i usmjerena je na dobrobit djeteta. U studijama slučaja izvještava se o pozitivnim utjecajima na djetetovo stanje i ponašanje (npr. Maich i Kean 2004; Barišić, Skočić Mihić i Novak Ramić 2017; Skočić Mihić 2017). Regulacijom djetetova unutarnjeg iskustva i doživljaja omogućava se uspostava ravnoteže i cjelovitosti što se odražava na promjenu

ponašanja (Sunderland 2012; Perow 2010, 2013; Burns 2005). Terapeutska je priča dijalog s unutarnjim sadržajima osobe, nedirektivna je i nesugestibilna. Poruke se prenose metaforama kao mostovi između vanjske realnosti i unutarnjih doživljaja, te trebaju biti nježne, oplemenjujuće, vedre, usmjerene prema pozitivnom rješenju i sl. Obogaćene su epitetima, ritmom i ponavljanjima.

Metoda biblioterapije ima dugu povijest primjene i služila je u prijenosu odgojnih i obrazovnih vrijednosti mladim naraštajima, razvoju socioemocionalnih vještina učenika i oblikovanju inkluzivnih vrijednosti (Skočić Mihić, Maich, Belcher, Perrow, Barišić i Novak Ramić 2017). U hrvatskom odgojno-obrazovnom kontekstu rijetko se upotrebljava termin biblioterapija, rijetka se istraživanja bave primjenom metode biblioterapije u odgojno-obrazovnom kontekstu (Skočić Mihić, Riman i Zoričić 2016) i nedovoljna je osposobljenost odgojno-obrazovnih djelatnika u primjeni metode biblioterapije (npr. Skočić Mihić, Blanuša Trošelj i Zoričić 2017). Prvi specijalizirani program cjeloživotnog učenja organiziran je i provodi se pri Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci (Skočić Mihić 2017).

U ovom radu polazi se od teorijskih spoznaja iz područja biblioterapije koje su usvojene u okviru navedenog program, a usmjerene su na razumijevanje primjene modificiranog oblika terapeutske priče u odgojno-obrazovnom radu s učenicima sa PSA kojima je potrebno osigurati vrlo značajnu podršku. Svrha istraživanja bila je utvrditi utjecaj primjene terapeutske priče u stihovima, kao kreativno-ekspresivne tehnike u poticanju socijalne usmjerenosti učenika s PSA.

Cilj rada bio je utvrditi utjecaj primjene terapeutske pjesmo-priče na razinu socijalne pažnje učenika s PSA. Podciljevi rada bili su: (1) napisati terapeutsku pjesmo-priču u stihovima sukladnu razini funkcioniranja učenika s PSA i prilagoditi prostor za izvedbu, (2) utvrditi razlike u razini socijalne pažnje temeljem opserviranih ponašanja učenika sa PSA u dvije vremenske točke. S obzirom na to da je cilj studije „opisivanje, objašnjavanje i vrednovanje metode u radu s dva učenika koristit će se kvalitativni nacrt istraživanja, odnosno evaluacijska studija slučaja (Merriam 1988, prema Miočić 2018).

METODA ISTRAŽIVANJA

Sudionici istraživanja

Sudionici su dva učenika sa PSA kronološke dobi od 11,1 (učenik A) i 8,9 (učenik B) godina koji pohađaju posebnu ustanovu za odgoj i obrazovanje učenika sa PSA. U odgojno-obrazovnom okruženju oba učenika imaju značajne teškoće u učenju i socijalnom funkcioniranju, nerazvijenu jezično-govornu glasovnu komunikaciju, iskazuju nisku razinu socijalne pažnje, socijalne uključenosti i interesa za sudjelovanjem u aktivnostima, te visoku razinu stereotipnih ponašanja. Iskazuju značajne teškoće u auditivnoj, proprioceptivnoj, taktilnoj i olfaktornoj obradi informacija, a ponašanja povezana s nezadovoljenim potrebama uključuju vrištanje, griženje, bacanje na pod, ljuljanje, bježanje iz prostora. Komuniciraju neverbalno vizualnim sustavom uz podršku. Izvršavaju upute u strukturiranim dnevnim školskim situacijama. Motivacija u radu su primarne nagrade (jelo, piće).

Metoda prikupljanja i analize podataka

Sukladno teorijskom konstrukt Dawsona i suradnika (2004) definiran je protokol mjerenja ponašanja u dvije dimenzije teškoća socijalne pažnje: socijalne orijentacije i sposobnosti združene pažnje. Protokol je sadržavao varijable koje opisuju dimenzije socijalne orijentacije (fizička prisutnost u aktivnosti, orijentacija tijela licem prema stimulusu, preuzimanje ponuđenih konkretna od učiteljice, samostalno uzimanje konkretna i funkcionalno korištenje konkretna) i dimenziji sposobnosti združene pažnje (usmjerenost na učiteljicu, usmjerenost na priču/radnju, usmjerenost na drugog učenika, praćenje pogledom scenske izvedbe s konkretnima i iskazivanje pozitivne emocionalne reakcije tijekom priče).

Rezultati su se pomno bilježili prema unaprijed utvrđenim kriterijima (Milas 2005: 341). Terapeutsko pripovijedanje pjesmo-priče tijekom pet dana video je i foto dokumentirano. Temeljem dokumentiranog zapisa u protokolu su upisane procjene pojavnosti ponašanja na svima varijablama u obje dimenzije teškoća socijalne pažnje (socijalnoj orijentaciji i združenoj pažnji) na skali Likertovog tipa od četiri razine socijalne usmjerenosti: 0-nije prisutna usmjerenost, 1-niska razina usmjerenosti (kratkotrajna i oskudna usmjerenost), 2-osrednja razina usmjerenosti (povremena i fluktuirajuća usmjerenost); 3-visoka razina usmjerenosti (dugo-

trajnije i aktivna usmjerenost).

Analizom video zapisa drugi autor ovog rada procijenio je prisutnost jedne od četiriju razina socijalne pažnje za svako opservirano ponašanje u protokol. Nakon toga prvi autor rada pogledao je video materijal i utvrdio sukladnost procjena. Kako bi se utvrdio utjecaj primjene terapijskog pripovijedanja pjesmo-priče, podaci o razini socijalne pažnje u prvoj inicijalnoj točki mjerenja (prvo pripovijedanje) i finalnoj točki mjerenja (peto pripovijedanje) upisani u protokol i analizirani.

Postupak istraživanja

Istraživanje je provedeno od 11. do 15. listopada 2016. godine uz poštivanje etičkih standarda za provođenje istraživanja s učenicima. Sukladno etičkim načelima u istraživanju s djecom roditelji su upoznati s ciljem istraživanja i potpisali su suglasnost.

Aktivnost pripovijedanje pjesmo-priče uključivala je pripremu, pripovijedanje i samostalno korištenje konkretnog učenika nakon pripovijedanja. Odvijala se tijekom pet radnih dana u tjednu u prostoru učionice za vrijeme prvog školskog sata u trajanju od 20 minuta. Učiteljica koje je pripovijedala priču izvršila je pripreme za priču i izvođenje kroz sljedeća područja: a) vokalna: korištenje glasa i pokreta po Lessac metodi b) prostorna: povezivanje s djetetovim iskustvima iz prošlosti u prostoru priče (prostor, poziv na masažu), c) utilizacija: uporaba učenikovih vokalizacija i ponašanja te postavljanje u priču (vriskanje, tapkanje, skakanje, bacanje) i d) davanje potvrde/potkrepljenja: pohvala učenika na kraju priče za boravak i slušanje priče.

REZULTATI I RASPRAVA

Prilagodba terapijske priče i prostora

Prvi cilj rada bio je identificirati specifične potrebe učenika i u skladu s njima napisati terapijsku priču u stihu. Kompleksne odgojno-obrazovne potrebe učenika sa PSA povezane su s ograničenjima u području socijalne komunikacije i interakcija, teškoćama senzorne integracije, nerazvijenom jezično-govorno glasovnom komunikacijom, ograničenim interesima i stereotipnim ponašanjima. Za potrebe ovog rada analizirana su dva aspekta socijalne pažnje, a to su socijalna

orijentacija i združena pažnja.

U procesu pisanja kratke terapijske priče u stihovima pošlo se od uvažavanja razina funkcioniranja učenika sa PSA u području komunikacije, grube motorike (tjelesna usmjerenost učenika), vizualne percepcije i pažnje, socijalnog i emocionalnog aspekta (samoregulacija, iskazivanje emocionalnih stanja), predakademijskih vještina (razlikovanje predmeta, funkcionalna uporaba predmeta, generalizacija), nefunkcionalnih ponašanja (verbalne i motoričke stereotipije), rutina i strahova, snalaženja u prostoru i korištenja „scene“ te senzornih osobitosti (vizualnih, taktilnih, proprioceptivnih, oralnih...). Naime, terapijska priča koja sadrži iskustvene elemente iz životnog okruženja poznatog učenicima napisana je u formi proznog teksta pod nazivom „Farma“ koji količinom i vremenskim izvođenjem nije primjerena potrebama ovih učenika (Pejić 2019).

Prvi zadatak proveden je prilagodbom terapijske priče potrebama dvaju učenika sa PSA te modifikacijom prilagođena u formu terapijske pjesmo-priče pod nazivom „Skočko i Vriskalica“. U terapijskoj pjesmo-priči prilagođen je rječnik vodeći se načelom da je „riječ oponašala radnje koje su je potaknule te je već u njezinom zvuku bilo puno izravne povezanosti sa stvarima, pojavama i radnjama,“ (Bašić 2019: 131). Izvršena je prilagodba glasovnog izvođenja priče (visina, brzina, imitacija vriskanja) i izražavanja riječi po Lessac metodi, kao i vremena trajanja.

Za izvođenje terapijske pjesmo-priče oblikovan je prostor za scensku izvedbu. Korišten je prostor učionice gdje se uobičajeno jutrom rade vježbe imitacije i razgibavanja grube motorike uz veliko zidno ogledalo ispred kojega je postavljena zelena strunjača na pod. Osigurani su materijali i igračke (dekica, jesensko lišće i šumske bobice, kesteni i igračke konjića) koje reprezentiraju sadržaj priče. Uporaba konkretna ograničena je na prostor zelene strunjače kako bi bila u vidokrugu učenika i utjecala na interes i motivaciju te praćenje priče. Scene i konkretni postavljeni su u ponedjeljak prije prvog izvođenja i ostali su u prostoru tijekom cijelog tjedna do zadnjeg izvođenja priče.

Evaluacija opaženih ponašanja

Prva izvedba pripovijedanja pjesmo-priče trajala je 1, 45 minuta u prvoj inicijalnoj vremenskoj točki, a u finalnoj 3, 05 minuta. U dokumentiranju ponašanja vršila su se opažanja ponašanja učenika u dimenziji socijalne orijentacije i združene pažnje i opažena ponašanja učenika tijekom dviju vremenskih točaka za oba učenika (prvi i peti dan pričanja priče) prikazana su u Tablicama 1 i 2.

Tablica 1 prikazuje procijenjenu razinu pojavnosti vještina socijalne orijentacije učenika sa PSA u pet opserviranih ponašanja.

TABLICA 1. Procjena razine pojavnosti vještina socijalne orijentacije učenika sa PSA

Vještine socijalne orijentacije	Učenik A		Učenik B	
	I	F	I	F
Fizička prisutnost u prostoru aktivnosti	1	3	0	1
Orijentacija tijela licem prema stimulusu	1	2	0	1
Preuzimanje ponuđenih konkreata od učiteljice	1	3	0	1
Samostalno uzimanje konkreata	1	3	0	0
Funkcionalno korištenje konkreata	0	3	0	1

Legenda: I-inicijalna izvedba; F-finalna izvedba; Procjena razina: 0-nije prisutna usmjerenost, 1-niska razina usmjerenosti (kratkotrajna i oskudna usmjerenost); 2-osrednja razina usmjerenosti (povremena i fluktuirajuća usmjerenost); 3-visoka razina usmjerenosti (dugotrajnija i aktivna usmjerenost)

Kao što je iz Tablice 1 vidljivo učenik A iskazuje nisku razinu pojavnosti vještina socijalne orijentacije u gotovo svim opserviranim parametrima, osim u funkcionalnom korištenju konkreata koje nije prisutno. Iskazuje kratkotrajnu i oskudnu usmjerenost tijekom pripovijedanja fizičkom prisutnošću u prostoru aktivnosti, orijentacije tijela prema stimulusu, preuzimanje iz ruku učiteljice i samostalno uzimanje konkreata. U inicijalnoj točki mjerenja ovaj učenik zauzima ležeći položaj na početku aktivnosti i tijekom trajanja aktivnosti uslijed interesa mijenja položaj tijela u sjedeći. Tijekom inicijalnog mjerenja nije prisutno funkcionalno korištenje konkreata tj. češera, konjića, češlja.

U svim opserviranim ponašanjima u inicijalnom mjerenju učenik A ima višu razinu socijalne orijentacije u odnosu na učenika B.

Učenik B, kao što je vidljivo iz Tablice 1, nije tjelesno orijentiran prema aktivnosti niti konkretima. U inicijalnom mjerenju u početku aktivnosti pripovijedanja učenik nije tjelesno umjeren prema stimulusu tj. učiteljici i konkretima koji prate priču, već je okrenut leđima i u 28 sekundi istrčava iz učionice. Nije prisutna usmjerenost na koncrete, ne uzima ih, niti ih propituje taktilno, vizualno ili funkcionalno.

U završnom mjerenju tijekom petog pripovijedanje priče evidentna je viša razina usmjerenosti učenika A u svim opserviranim ponašanjima u dimenziji socijalne orijentacije. Prisutna je dugotrajnija i fizički aktivna usmjerenost učenika uz povremenu i fluktuirajuću tjelesnu orijentaciju prema stimulusu. Također, prisut-

no je dugotrajno i aktivno manipuliranje konkretima.

Nadalje, kod učenika B došlo je do pozitivne promjene u parametru tjelesne orijentacije prema stimulusu i učiteljici koja pripovijeda pjesmo-priču i usmjerenosti položaja tijela. Utvrđena je i kratkotrajna i oskudna tjelesna usmjerenost u aktivnosti, kao i u preuzimanju ponuđenih konkretna i funkcionalnom korištenju vizualnim i taktilnim istraživanjem konkretna dok ga drži u ruci.

U Tablici 2 prikazana je razina pojavnosti vještina združene pažnje učenika s PSA kroz 5 opserviranih ponašanja.

TABLICA 2. Procjena razine pojavnosti vještina združene pažnje učenika s PSA

Vještine združene pažnje	Učenik A		Učenik B	
	I	F	I	F
Usmjerenost na učiteljicu	1	3	0	2
Usmjerenost na priču/radnju	2	3	0	2
Usmjerenost na drugog učenika	0	3	0	1
Prati pogledom scensku izvedbu s konkretima (konjića, češalj, šumske plodove, lišće)	1	3	0	2
Iskazuje pozitivnu emocionalnu reakciju tijekom priče (osmijeh)	1	3	0	1

Legenda: I-inicijalna izvedba; F-finalna izvedba; **Procjena razina pojavnosti ponašanja:** 0-nije prisutno, 1-niska razina pojavnosti (kratkotrajna i oskudna usmjerenost); 2-osrednja razina pojavnosti (povremena i fluktuirajuća usmjerenost); 3-visoka razina pojavnosti (dugotrajnija i aktivna usmjerenost)

Kao i u prethodnoj tako i u dimenziji sposobnosti združene pažnje učenik A ima višu razinu u svim parametrima u odnosu na učenika B (Tablica 2). Nadalje, kod učenika A u inicijalnom mjerenju prisutna je kratkotrajna i neznatna usmjerenost na učiteljicu, praćenje scenske izvedbe s konkretima i iskazivanje emocionalne reakcije zadovoljstva tijekom priče.

Kod učenika B pri inicijalnom mjerenju nije prisutno niti jedno opservirano ponašanje u vještinama združene pažnje.

Kod učenika u završnom mjerenju tijekom petog pripovijedanja priče evidentna je visoka razina vještina združene pažnje u svim parametrima. Također je prisutna dugotrajna i aktivna tjelesna usmjerenost tijekom pričanja priče prema učiteljici i prema konkretima koji priču prate. Prati ih pogledom, uzima u ruke, imitira radnju s konkretima i prisutan je socijalni osmijeh. Usmjerava pogled na učenika B i njegove radnje, od njega uzima konkrete i funkcionalno ih koristi (češljem češlja grivu konja).

Učenik B u završnom mjerenju pokazuje osrednju razinu pojavnosti u tri parametra: usmjerenosti na učiteljicu i priču, te vizualno praćenja scenske izvedbe. Prisutna je povremena i fluktuirajuća tjelesna usmjerenost prema učiteljici, priči i vizualnom slijeđenju aktivnosti s konkretima, dok je usmjerenost na drugog učenika i pozitivna emocionalna reakcija prisutna kratkotrajno i oskudno. *Vri-skava* su glasanja opažena u prijašnjim vremenskim točkama mjerenja, dok se u finalnom opaža osmijeh tijekom pripovijedanja.

U sumarnoj analizi ponašanja prvi dan pričanja priče učenik A iskazuje oskudnu i kratkotrajnu tjelesnu i vizualnu usmjerenost na prostor, učiteljicu i konkrete, taktilno i oralno istražuje ponuđeni materijal i igračke, glasa se uporabom samoglasnika i iskazuje emocionalno stanje zadovoljstva (smije se).

Učenik B u inicijalnom je mjerenju bio prisutan svega 28 sekundi, pri čemu je prisustvovao aktivnosti u položaju tijela u čučnju okrenut leđima u blizini strunjače na kojoj se odvijala scenska izvedba pjesmo-priče. U tri navrata istrčao je iz prostorije i vraćao se u učionicu bez aktivna uključivanja u priču. Prisutne su tjelesne radnje ljuljanja i tapkanja prstima po drvenim površinama. Ne uzima konkrete i igračke. Narednih dana ostaje u prostoru priče, na strunjači, bez vizualnog praćenja priče i s potrebom za auditivnim isključivanjem te potom se vizualno i auditivno uključuje i prati.

Suprotno, učenik A sudjelujući u pripovijedanju priče iz dana u dan iskazuje višu razinu tjelesne i vizualne usmjerenosti na prostor, učiteljicu i drugog učenika. Vizualno prati radnje s konkretima tijekom pričanja priče i postojano iskazuje zadovoljstvo osmijehom. Isprva samo drži konkret u rukama, potom uzima češalj i imitira radnju učiteljice tj. češljanje grive konjića pasivno ležeći na strunjači, a potom i aktivno sjedeći. Igračke potom koristi i u drugom prostoru tj. za stolom funkcionalno. Tijekom tjedna, a pri jutarnjem dolasku i ulasku u učionicu prati je li su predmeti tj. scena na mjestu i poziva učiteljicu u novo pričanje priče na način da ulazi u prostor priče i uzima konkrete. Sposoban ponoviti priču svojim aktivitetom i ispred majke koja dolazi po njega na kraju školskog dana.

Učenik B do završnog čitanja priče ostaje u prostoru učionice i posjeda se na strunjaču. Uspostavlja kontakt pogledom s učiteljicom. Vizualno prati kretanje konkrete u prostoru i osmijehuje se. Proizvodi *vriskave* glasove slabijeg intenziteta, trajanja i visine. Ležeći na strunjači uzima ponuđeni materijal/konkret konjića i češalj u ruke i pogledom se usmjerava na učiteljicu očekujući podršku u korištenju. Na kraju tjedna, a pri ponovljenom pričanju priče za stolom, ostaje sjediti, uzima konkret u ruku uz osmijeh i proučava ga premećući u rukama, ispitujući

vizualno i oralno.

Opis razvojnih karakteristika dvaju učenika sa PSA u radu ukazuje na prisutnost značajnih ograničenja na području socijalne komunikacije i interesa te socijalne pažnje zbog čega je važno primijeniti pristup i sadržaje koji utječu na razvoj socijalnih, funkcionalnih i životnih vještina. Temeljem rezultata provedenog istraživanja može se utvrditi pozitivan utjecaj primjene ekspresivnog terapijskog pripovijedanja pjesmo-priče na razvoj vještina socijalne orijentacije i združene pažnje učenika sa PSA. Zanimljiv je rezultat da je, iako su prisutne značajne razlike u razini socijalne usmjerenosti kod dvojice učenika, primjena ove tehnike pozitivno utjecala na oba učenika.

Značajan broj uglavnom kvalitativnih studija pokazuje mogućnosti primjene metode biblioterapije u pomaganju djeci i učenicima u prilagodbi na različite izazovne situacije koje prate odrastanje. Naime, nije moguće opažati unutarnje procese već se na temelju vanjskih promjena u ponašanju izvještava o promjenama „unutarnjih“ stanja, pa Perrow (2013: 12) navodi da je promjena u ponašanju „dokaz da je priča terapijska.“

Manji broj radova bavi se evaluacijom primjene terapijske priče u odgojno-obrazovnom kontekstu, osobito s učenicima s teškoćama u razvoju (npr. Barišić, Skočić Mihić i Novak Ramić 2017). Slijedom toga, i u ovom se radu primijenila kvalitativna metodologija u radu s dvama učenicima primjenom metode opservacije i bilježenjem u protokol kojim se utvrdio pozitivan utjecaj pripovijedanja terapijske priče po Lessac metodi napisane prema individualnim obilježjima učenika sa PSA. Važno je istaknuti da je priča napisana i pripovijedana prema razvojnim osobitostima, interesima i odgojno-obrazovnim potrebama i u rasponu pažnje učenika sa PSA. Nadalje, poznajući osobitosti učenika sa PSA i njihove senzorne potrebe bilo je potrebno oblikovati i ispričati pjesmo-priču u kojoj dominira osjetna dimenzija i multisenzorički doživljaj slušanja, gledanja i povezivanja s prijašnjim, osobito relevantnim iskustvima za dijete, odnosno učenika.

Doprinos ovog empirijskog istraživanja moguće je gledati u nekoliko smjerova, od generalnog zaključka o mogućnosti primjene metode biblioterapije u regulaciji ponašanja učenika sa PSA, preko postizanja specifičnih ciljeva razvoja vještina socijalne pažnje na različitim razinama, do razvoja vještine generalizacije, što je bio slučaj generalizacije aktivnosti češljanja igračke/konjića pri majčinom dolasku u školu.

Nadalje, osobit doprinos ovog rada predstavlja razvoj posebnog oblika terapijske priče, tzv. pjesmo-priče koju je osmislila Pejić (2017). Treba istaknuti da se

radi o novoj i inovativnoj metodi koja je u potpunosti prilagođena učenicima sa PSA, a koji trebaju značajnu podršku u odgojno-obrazovnom procesu. Polazna je premisa uvažavanje razvojnih sposobnosti učenika i uvjerenje da učenici sa značajnim ograničenjima mogu napredovati i razvijati vještine primjerenom prilagodbom u poučavanju koja im pomažu u boljem razumijevanju svijeta, sigurnijem prihvatu promjena čime se otvaraju i grade pozitivne socijalne odnose. Doprinos se ogleda i u poticanju razvoja roditeljskih kompetencija sudjelovanjem u aktivnostima ekspresivnog pripovijedanja terapijske pjesmo-priče, kako bi vidjeli potencijal ove metode za razvoj vještina socijalne orijentacije i združene pažnje, kao i na razvoj govorno-jezične komunikacije kod djece.

Primjena ove metode u sinergiji doprinosi izgradnji povjerenja i međusobnih odnosa roditelja, učenika i učitelja.

OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA

Ograničenja istraživanja prije svega su u malom broju sudionika zbog čega nije moguća generalizacija. U daljnjim istraživanjima većeg broja sudionika bilo bi zanimljivo utvrditi utjecaj kontinuirane primjene ove metode u jačanju vještina socijalne pažnje učenika sa PSA, i mogući doprinos vještinama samoregulacije, i jezično-govornim i komunikacijskim vještinama.

Također, ograničenje istraživanja primjena je metode suradničkog opažanja u školskim uvjetima, kada je sam pripovjedač priče i aktivni sudionik strukturiranog opažanja (Milas 2005: 351). Kako bi se postigla veća objektivnost ponašanja učenika, opservirana su temeljem videosnimaka što je omogućilo višekratno pregledavanje materijala. Nadalje, ista osoba pisala je, pripovijedala i bila opažatelj što može utjecati na subjektivnost.

Autori rada vjeruju da usprkos ograničenjima ovog kvalitativnog empirijskog istraživanja u kojem su sudjelovala samo dva učenika, njegovi rezultati daju evaluacijski metodološki okvir u primjeni metode biblioterapije, uz napomenu da je potrebo provesti daljnja istraživanja primjenom ove metode.

ZAKLJUČAK

U radu se polazi od pretpostavke da će pripovijedanje terapijske priče po Lessac metodi napisane prema individualnim obilježjima učenika sa PSA utjecati na povećanje socijalne pažnje. Primjena biblioterapijske metode u okviru kreativno-ekspresivnih tehnika odnosila se na pisanje kratke terapijske priče u stihovima, izradu protokola praćenja, način praćenja i mjerenja, te evaluaciju u poticanju socijalne usmjerenosti učenika sa PSA.

Prikazane su karakteristike dvojice učenika sa PSA koji se školuju u posebnoj ustanovi odgoja i obrazovanja i imaju značajne teškoće u vještinama socijalne pažnje u dimenziji socijalne orijentacije i združene pažnje.

Prvi cilj rada odnosio se na modifikaciju forme terapijske priče kako bi ona odgovarala mogućnostima sposobnostima i interesima učenika sa PSA. Stoga je kreirana nova forma terapijske priče tzv. pjesmo-priča ili terapijska priča u stihovima sukladna razini funkcioniranja učenika sa PSA. U izvedbi dominirala je ekspresivna tehnika pripovijedanja uz konkretne u prostoru koji je prilagođen potrebama učenika. Drugi je cilj rada bio utvrditi razlike u vještinama socijalne pažnje između prvog i završnog mjerenja. Praćenjem ponašanja u dimenziji socijalne orijentacije i združenje pažnje uočava se kvalitativno i kvantitativno viša razina socijalne uključenosti između prve i pete izvedbe terapijskog pripovijedanja pjesmo-priče.

Zaključno, uz metodološka ograničenja istraživanja, rezultati ove kvalitativne studije ukazuju na pozitivan utjecaj primjene terapijske pjesmo-priče prilagođene učenikovim sposobnostima, mogućnostima i interesima, uz prilagodbu prostornih uvjeta i načina pripovijedanja koji omogućuju direktan kontakt s konkretima reprezentirajući vizualne slike sadržane u tekstu radi usmjeravanja i održavanja pažnje te učenja. Evidentan je potencijal primjene ove nove i inovativne metode kratke terapijske priče u stihovima kao kreativno-ekspresivne tehnike na povećanje socijalne pažnje učenika sa PSA koji je potrebno provjeriti u daljnjim istraživanjima.

LITERATURA

- Američka psihijatrijska udruga. 2014. *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje: DSM-5*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- BARIŠIĆ, A., SKOČIĆ MIHIĆ, S. i NOVAK RAMIĆ, N. 2017. Lessac Kinesensics in Storytelling. U: *Play with Purpose: Lessac Kinesensics in Action*, ur. Marth Munro i dr., 262-279. New York: Lessac Training and Research Institute.
- BAŠIĆ, I. 2019. *Što je smisao nastave književnosti? Knjiga koja teži sugovornika*. Zagreb: Balans centar za logopedagogiju i biblioterapiju.
- BAŠIĆ, I. 2011. *Biblioterapija i poetska terapija*. Zagreb: Balans centar za logopedagogiju i biblioterapiju.
- BURNS, W. G. 2005. 101 Healing stories for kids and teens – Using metaphors in therapy. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc.
- Centers for Disease Control and Prevention, <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/data.html> (2. srpnja 2019)
- CHARMAN, T. 2003. *Why is joint attention a pivotal skill in autism?* Phil. Trans. R. Soc. Lond. B, 358, 315–324
- DAWSON, G., TOTH, K., ABBOTT, R., OSTERLING, J., MUNSON, J., ESTES, A. i LIAW, J. 2004. *Early Social Attention Impairments in Autism: Social Orienting, Joint Attention, and Attention to Distress*. Developmental Psychology, 40(2), 271-283. <http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.40.2.271>
- DAWSON, G., MELTZOFF, A. N., OSTERLING, J., RINALDI, J. i BROWN, E. 1998. *Children with autism fail to orient to naturally occurring social stimuli*. Journal of Autism and Developmental Disorders, 28, 479–485.
- HOAGLAND, J. 1972. *Bibliotherapy: Aiding Children in Personality Development*. Elementary English, 49(3), 390-394. <http://www.jstor.org/stable/41387115>
- MAICH, K. i KEAN, S. 2004. *Read two books and write me in the morning: Bibliotherapy for social emotional intervention in the inclusive classroom*. TEACHING Exceptional Children Plus, 1(2) Article 5.
- MILAS, G. 2005. *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- MIOČIĆ, I. 2018. *Fleksibilnost studije slučaja: Prednost ili izazov za istraživače?*, Ljetopis socijalnog rada, 25 (2), 175-194.
- NCCATA National Coalition of Creative Arts Therapies Associations. Retrieved from <https://www.sralab.org/lifecenter/resources/national-coalition-creative->

- arts-therapies-associations-ncata
- PEJIĆ, I. 2019. *Kako primijeniti terapeutsku priču u radu s učenicima s teškoćama iz spektra autizma?*. Časopis „Autizam“, 1 (39).
- PEJIĆ, I. 2017. Utjecaj priče koja pomaže na ponašanje učenika s poremećajem iz autističnog spektra. U: *Knjiga sažetaka 1. stručno-znanstvenog skupa „Biblioterapija u odgojno-obrazovnom radu“ Tema: primjena biblioterapije u inkluziji*, ur. Sanja Skočić Mihić, 18. Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci. https://www.ufri.uniri.hr/files/izdavacka_djelatnost/150118_Saeci_-_Lessac_sekcija.pdf (15. studenoga 2019)
- PEJIĆ, I. 2009. *Organizacija sustava skrbi za djecu s poremećajem iz autističnog spektra predškolske dobi u Primorsko - goranskoj županiji i Gradu Rijeci*. Specijalistički rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- PERROW, S. 2013. *Iscjeljujuće priče II: 101 terapeutska priča za djecu*. Velika Mlaka: Ostvarenje.
- PERROW, S. 2010. *Bajke i priče za laku noć: terapeutske priče za djecu*. Velika Mlaka: Ostvarenje.
- SKOČIĆ MIHIĆ, S., ur. 2017. *Knjiga sažetaka 1. stručno-znanstvenog skupa „Biblioterapija u odgojno-obrazovnom radu“ Tema: primjena biblioterapije u inkluziji*. Rijeka: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- SKOČIĆ MIHIĆ, S., RIMAN, K. i ZORIČIĆ, T. 2016. The role of problem picture books in the formation of inclusive values. U: *Kompetencijski pristup kvaliteti ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja*, ur. Nevenka Tatković i dr., 209–223. Pula: Dječji vrtić Medulin i Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile.
- SKOČIĆ MIHIĆ, S., BLANUŠA TROŠELJ, D. i ZORIČIĆ, T. 2017. Jesu li odgajatelji upoznati s problemskim slikovnicama i slikovnicama o djeci s teškoćama? U: *Dijete, knjiga i novi medij: zbornik radova znanstveno-stručnog skupa s međunarodnom suradnjom*, ur. Branimir Mendeš i dr., 65–82. Split: Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet; Zagreb: Savez društava Naša djeca Hrvatske.
- SKOČIĆ MIHIĆ, S., MAICH, K., BELCHER, C., PERROW, S., BARIŠIĆ, A. i NOVAK RAMIĆ, N. 2017. The Role of Bibliotherapy and Therapeutic Storytelling in Creating Inclusive Classroom Communities. U: *Handbook of Research on Classroom Diversity and Inclusive Education Practice*, ur. Christina M. Curran i Amy J. Petersen, 375–398. Hershey, PA, USA: IGI.
- SKOČIĆ MIHIĆ, S., OPAŠIĆ, M. i JAPUNDŽIĆ, A. 2019. Stavovi i iskustva učitelja o primjeni tematskih priča u razvoju inkluzivnih vrijednosti. U *Prozor u*

- svijet obrazovanja, nauke i mladih: zbornik radova*, ur. Sanela Nesimović i Emira Mešanović-Meša, 585-602. Sarajevo: Pedagoški fakultet.
- SUNDERLAND, M. 2012. *Using Story Telling as a Therapeutic Tool with Children*. United Kingdom: Speechmark Publishing.
- ŠKROBO, M., ŠIMLEŠA, S. i IVŠAC PAVLIŠA, J. 2016. *Obilježja socijalne kognicije kod osoba s poremećajem iz spektra autizma, posebnim jezičnim teškoćama i intelektualnim teškoćama*, Logopedija, 6(1), 6-13.
- VUČKOVIĆ, V. 2013. *Specifičnosti u radu s djecom s poremećajima autističnog spektra*. Split: Centar za autizam.
- XU, G., STRATHEARN, L., LIU, B. i BAO, W. 2018. *Prevalence of Autism Spectrum Disorder Among US Children and Adolescents, 2014-2016*. JAMA, 319(1), 81–82. doi:10.1001/jama.2017.17812

***IMPACT EVALUATION OF EXPRESSIVE-THERAPEUTIC STORYTELLING
ON THE SOCIAL ATTENTION OF STUDENTS WITH AUTISM SPECTRUM
DISORDERS.***

ABSTRACT

The paper deals with the evaluation of the application of the method of bibliotherapy, an innovative literary form of therapeutic poem, in fostering the social attention of students with autism spectrum disorders. The aim of this paper was (1) to tailor the therapeutic story to the individual needs and capabilities of two students with autism spectrum disorder (PSA), (2) to identify differences in the level of social attention in the dimension of social orientation and the joint attention of students with PSA while narrating the therapeutic poem at two time points. The study involved two students with autism spectrum disorders (9 and 10 years old) attending a special educational institution. The storytelling of therapeutic poem activity was performed once a day, for five days in a week. In this qualitative study, a method of observing the occurrence of behavior based on video and photo-documenting activities was used. The results indicate that repeated storytelling of therapeutic poem activity with adaptation of spatial conditions and direct use of concrete that represent the visual images contained in the text, encourages directing and maintaining attention in accordance with students' individual abilities. Comparing the observed student behaviors at the first and final time points, the positive impact of the use of expressive storytelling of therapeutic songs on the different social attention of both students, both in the dimension of social orientation and in the ability of joint attention.

KEYWORDS: *autism spectrum disorder, therapeutic story, bibliotherapy, expressive therapies, evaluation, social attention*

